

12. Zgodovina Janka Pleterskega morda ni popolna, je pa potrebna. Prigovori bodo lahko deževali z različnih strani, in še več bi jih bilo, če bi večji del Jugoslovancev lahko nagovorili k branju takih knjig. Nemało utrujenih predsodkov in poenostavljenih kategorialnih pogledov bi branje zavrnilo, mnoga vprašanja pa bi se ob tem sprožila.

Avtor si pogosto, kot smo že rekli, želi več monografskih študij, iz katerih bi bilo mogoče zgodovinarju Jugoslavije črpati gradivo. Morda je bolje, da jih ni – zlasti takih, ki bi jugoslovansko zgodovino še bolj parcializirale. Pa ne le v razdobjih, ko Jugoslavije še ni bilo, marveč bi bila kar lahko nevarna za tista obdobja, ko je že bila.

Vse je, naj ponovimo, odvisno od tega, ali si Jugoslavijo kot državo želimo ali ne.

*Stane Južnič*

RUDI KROPIVNIK

## O odgovornosti in učinkovitosti gospodarjenja

*(Predstavitve in vtisi o novi knjigi)*

Novembra lani je Gospodarski vestnik objavil nedvomno zanimivo knjigo, ki bo glede na svojo čas in prostor primerno aktualnost dobila trajno mesto v naši strokovni literaturi.

Dr. Rudi Kropivnik se je namreč lotil analize odgovornosti in učinkovitosti gospodarjenja, ki sta sicer predmet našega vsakdanjega in vsesplošnega razmišljanja in hotenja, vendar pa pri tem tako oddaljena od naše konkretne prakse.

Avtor uvodoma in v sklepnem delu svoje ga dela skromno opozarja, da je njegov prispevek le eden od možnih poizkusov pokazati na pomembnost kakor tudi na naše možnosti za odgovorno in učinkovito gospodarjenje. Pravi namen pa bo knjiga dosegla, če si bo vsakdo sam zgradil svoj odnos in način odgovornosti in učinkovitosti življenja in dela. Glede na način, kako je to problematiko proučil in predstavil dr. Rudi Kropivnik, je knjiga zanesljivo dosegla namen,

saj nam omogoča, da dobimo na strokoven in poljuden način vpogled tako v pretekle in sedanje družbene procese odločanja kakor tudi v osnovna teoretična načela odgovornega in učinkovitega ravnanja na vseh ravneh družbene reprodukcije.

Knjiga je sestavljena iz dveh delov. V prvem delu, ki ima naslov Naš gospodarski trenutek: pogled nazaj in naprej, so v sedmih podpoglavjih analizirani nekateri družbenoekonomski procesi in vzroki za naše sedanje težave ter opisana prizadevanja, da bi negativne trende vsaj zaustavili in nato preusmerili. V drugem delu knjige, ki ima naslov Odgovornost, pa je avtor v petih poglavjih teoretično obdelal nekatere splošne in praktične vidike odgovornosti in učinkovitosti gospodarjenja z družbeno lastnino ter predstavil svoja sklepna razmišljanja in ugotovitve.

Svoja razmišljanja o odgovornosti in učinkovitosti gospodarjenja avtor pričenja z ugotovitvami, da za prave družbenoekonomske rešitve potrebujemo poleg materialnih možnosti tudi ustrezno sposobnost in dovolj poguma.

Učinkovitost in uspešnost gospodarjenja na vseh družbenih ravneh je po avtorjevem mnenju mogoče izboljšati tudi z organizacijskimi ukrepi. To izhodišče nas navaja k ugotovitvi, da večjih strukturalnih sprememb v družbi ni mogoče doseči le z ekonomskimi ukrepi, pač pa je treba ob tem predvsem upoštevati celotne družbene okoliščine, v katerih potekajo spremembe. Skratka, spremembe in reforme je možno učinkovito izvajati le z vzajemnim uvajanjem ekonomističnih in sociologističnih ukrepov. Za nov napredek in razvoj je po avtorjevem mnenju nujno treba preurediti lastne vrste, vzpostaviti notranje integracijske procese, socialne odnose in institucionalno strukturo, ki bo zagotovila trdnost in zanesljivost skladnega delovanja vseh delov družbe. Temu primeroma je treba utrditi obstoječe in oblikovati nove družbene vrednote ter cilje.

Seveda je za uvajanje globljih sprememb treba dobro poznati prehojeno pot in se brezkompromisno spopasti z vsemi preteklimi slabostmi. Avtor je analizo dosedanje prakse pričel z ugotovitvijo, da sedanje težave niso presenečenje za vse tiste, ki so že doslej priznavali temeljne ekonomske zakonitosti družbene reprodukcije.

V poglavju, kjer analizira nekatere vzroke

in razloge za slabosti, ki so nas privedle v krizo, opozarja zlasti na naslednje poglobitve značilnosti naše dosedanje prakse:

1. slabo prilagodljivost tekoče ekonomske politike svetovnim ekonomskim dogajanjem, kar je privedlo do zakasnelega reagiranja, zlasti na energetskem in tehnološkem področju ter pri zadolževanju;

2. preveliko introvertiranost tekoče politike, ki se je izkazovala s tem, da smo se preveč ukvarjali sami s seboj, namesto da bi se ukvarjali z obvladovanjem hitrejšega vsestranskega napredka, kar je privedlo do velikega razvojnega zaostanka naše celotne družbe;

3. slabo sposobnost integriranja celotne družbe, ki je bila z demokratizacijo in ekonomizacijo diferencirana. Zlasti so se pojavljale težave pri dogovarjanju in sporazumevanju, ki sta bila močno obremenjena z neprestanimi zahtevami posameznih družbenih subjektov, da jim država na klasičen način zadovoljuje različne potrebe;

4. preobsežni normativizem, ki je bil svojevrstno nadomestilo za pomanjkljivo delovanje družbenih institucij in tudi nadomestilo za prešibki vrednotni sistem družbe. Vse to je povzročilo tudi veliko razhajanje med normativno in politično dogovorjenim ter dejansko prakso. S tem so bile pomešane in deformirane moralno etične vrednote socialistične družbe, ki so bile historično potrjene že med NOB;

5. preveliko administriranje in bohotenje neproduktivne ali pa celo korumpirane birokracije;

6. odstopanje od načel delitve po delu in pojavi življenja na tuj račun, ki ga je podpirala država s tem, da se je pojavljala v vlogi distributerja pravic.

Kljub avtorjevim ugotovitvam, da se je naša družba v preteklosti razvijala dinamično, njegove analize kažejo, da je bila ta rast v mnogih svojih delih premalo kakovostna – dejali bi, da je bila v posameznih delih nezdrava.

Posebno pozornost je avtor namenil analizi dosedanjih dosežkov pri izboljševanju kakovosti gospodarjenja in razvoja. Ugotavlja, da smo na določenih gospodarskih področjih dosegli zelo dobre rezultate, kar velja zlasti za izvoz in uvoz. Ob tem opozarja, da nekateri v Jugoslaviji še vedno ne razumejo, da je ključna strateška usmeritev tega trenutka izvoz in da tudi drugod po svetu izvažajo za

vsako ceno. Po našem mišljenju ima Jugoslavija še veliko izvoznih možnosti, ki pa jih ne bo mogoče izrabljati, vse dokler bodo potencialni izvozniki, ki se opredeljujejo kot neizvozniki, imeli možnosti, da svoje proizvodne programe temeljijo na deviznem prilivu drugih oziroma na državni razdelitvi deviz.

Avtor ugotavlja, da ima Jugoslavija velike izvozne možnosti tudi s tem, da dvigne kakovost svojih izdelkov in storitev. To je tudi razumljivo, saj je dejansko v naših izvoznih izdelkih še premalo našega znanja. Pričeti bomo morali graditi svoj lastni »exportni image«, ki bo temeljil na najboljših gospodarskih in družbenih subjektov ter določiti načine družbenega priznavanja uspešnih izvoznikov in gospodarjev.

Avtor prav tako ugotavlja, da neprestano jadikovanje o krivdi sistema in mrzlično iskanje napak v sistemu ne moreta biti prava osnova za učinkovito premagovanje krize.

Res je, da sistem slabo deluje, vendar pa pojavne oblike slabosti kakor tudi njihovi vzroki kažejo, da jih ne more rešiti niti en sistem na svetu, če temeljito ne spremenimo lastnega dela. Bolj bo držala večkrat izrečena avtorjeva ugotovitev, da smo bili v preteklosti bolj uspešni pri podiranju sistema in manj pri njegovi izgradnji. Če bomo sedaj podlegli tistim, ki so bili pri tem najbolj prizadevni, bomo krizo le poglobili. Razvoj je možno graditi le na pozitivni dediščini, ki je ni malo in ki je solidna osnova za pot v bodočnost. Avtor upravičeno ugotavlja, da obstoječi mehanizem preveč teži k posploševanju analiz in ocen stanja, kar predvsem onemogoča kakovostno razlikovanje. Ker ni vsestranskih analiz stanja, so tudi razprave v družbenih organih, kjer se iščejo poti za premostitev krize, zelo posplošene, sklepi pa premalo konkretni. Premalo konkretni sklepi seveda otežujejo spremljanje njihove realizacije, predvsem pa onemogočajo, da jih vsak po svoje razume in uresničuje.

Avtor ugotavlja, da kriza vseh gospodarskih in družbenih subjektov ni enako prizadela. Tisti, ki so se že navadili, da se opirajo na lastne sile, so se še bolj organizirali in povečali svojo učinkovitost gospodarjenja. Tisti pa, ki jim je bila družba že v preteklosti vedno nekaj dolžna, pa so svoje pritiske za centralizacijo in administriranje povečali,

ker vidijo rešitve predvsem izven sebe. Zlasti je pri še večjem opiranju na lastne sile viden napredek pri razvijanju lastnega znanja. Smo sicer šele na začetku dolgotrajnega procesa, ki pa je edina zanesljiva pot, da premostimo težave na trdnih in dolgotrajnih osnovah. Menimo, da bi morali te procese z vsemi silami podpreti in si izoblikovati lastno gibanje Eureka. To seveda zahteva resen pristop in pogum, ki bo omogočal, da se bosta sposobnost in znanje v celoti uveljavila kot primarna proizvodna dejavnika. Prava rezerva Jugoslavije so kadri (ljudje).

Samoupravni socialistični sistem po svoji naravi temelji na kolektivnem dogovarjanju in odločanju, vendar tudi na individualni odgovornosti posameznikov in družbenih subjektih. Ker se v družbi zavedamo pomena odgovornosti, smo priča velikim prizadevanjem ekonomske politike za spremembe pogojev razvoja in gospodarjenja.

Avtor ugotavlja, da nam volje za odpravo slabosti ne manjka. Vendar pa se volja pogosto krha ob odporih tistih, ki se ne želijo odpovedati pravicam, pridobljenim med družbenim blagostanjem. Kljub odporom pa so uspehi ekonomske politike očitni in dajejo tudi upanje in vero, da z lastnimi močmi premaknemo težo stabilizacijskega bremena. Vendar pa avtor v svojem razmišljanju opozarja, da se v vsesplošni prizadevnosti ponovno pojavljajo posamezne deformacije, ki so predvsem posledica nedoslednosti pri uresničevanju stabilizacijskega programa. Še vedno smo priča poskusom, da se načelne strateške usmeritve poskušajo reinterpretirati in pojasnjevati z vidika delnih interesov ter starih slabih navad. Pri tem prihaja po avtorjevem mnenju do resnih poskusov uvažanja administrativnega arbitriranja in distribuiranja. Prva zdravila za takšna prizadevanja lahko temeljijo le na procesu stalnega odzemanja nadzora birokracije nad materialnimi sredstvi in uveljavljanju ustreznih družbenih mehanizmov nadzora nad njenim delom. Prava moč družbe mora po avtorjevem mnenju temeljiti v združenem delu, kar je izrazil z mislijo, da manj administriranja predstavlja enega od elementov večje učinkovitosti gospodarjenja.

Kljub ugotovitvi, da je pri stabilizaciji napravljen viden napredek, avtor meni, da nas premagovanje pglavitnih problemov še čaka. Seveda pa so za to potrebne temeljitejš, praktične, kadrovske in organizacijske pri-

prave. Predvsem pa bo moralo biti znatno več odgovornega ravnanja pri porabi družbenega proizvoda, kar zahteva doslednejše usklajevanje porabe z dejanskimi materialnimi možnostmi.

V drugem – obsežnejšem delu knjige, se avtor podrobneje ukvarja s teoretičnimi in praktičnimi problemi odgovornosti. Pri tem izhaja iz predpostavke, da moramo v naši družbi zgraditi sebi lasten sistem odgovornosti. Samoupravno odločanje samo po sebi zahteva boljše opredeljene odgovornosti za vsako fazo odločanja posebej. Čeprav so odločitve rezultat demokratičnega družbenega procesa, vendar načelno temeljijo na individualni odgovornosti. Avtor ugotavlja, da naša slabša stopnja odgovornosti ni posledica premalo opredeljenih formalnih procesov odločanja, pač pa predvsem nespoštovanja osnovnih načel samoupravne družbe.

Za odgovorno ravnanje po mnenju avtorja niso dovolj le nadzorni mehanizmi, pač pa tudi organizacijske oblike, ki zagotavljajo sodelovanje delavcev pri sprejemanju odločitev in pri nadzoru nad njihovim izvajanjem. Zelo pomembni so pri tem razviti in konsistentni vrednostni sistem oziroma idejna naravnost družbe.

Poleg političnih pogojev je za odgovornost treba po avtorjevem mnenju zagotoviti tudi ustrezne organizacijske pogoje. Organizacijski pogoji zajemajo vidik procesa samoupravnega odločanja in njegove razvejanosti na posamezne faze, v katerih ima vsak del organizacije svoje naloge oziroma odgovornosti. Poleg tega pa organizacijski vidik zajema tudi poslovne procese in obvladovanja poslovnih funkcij, za kar tudi obstajajo naloge oziroma odgovornosti. Za odgovorno delo in ravnanje morajo biti pristojnosti razporejene tako, da ima vsak subjekt možnost za odgovorno ravnanje. Vse prepogosto smo namreč priče, da zahtevamo odgovornost, čeprav zato niso bili dani nujni pogoji za njeno uveljavitev.

Tako proces samoupravnega odločanja kot poslovni proces sta v funkciji ciljev organizacije, ki so demokratično opredeljeni. Uresničevanje skupno opredeljenih ciljev je merilo odgovornosti vsakega subjekta v organizaciji.

Poseben problem odgovornosti je po avtorjevem mnenju odnos med pravicami in obveznostmi družbenih subjektov. Odnos med pravicami in obveznostmi ni dovolj

skladen. Zlasti je opozoril, da se nekako odmikamo od splošnega načela, da je pravic lahko le toliko, kolikor je obveznosti. Sicer se na kratki rok da to razmerje prevesti v korist pravic. Na daljši rok pa je takšno neravnovesje potencialni vir družbenih konfliktov.

Avtor ugotavlja, da imamo v Jugoslaviji dovolj dobrih političnih osnov za uveljavljanje odgovornosti, ki pa niso bile uresničene v praksi. Pri tem je poudaril izhodišča 11. kongresa ZKJ, ki so zahtevala demokratično in javno presojanje delovnih rezultatov in ugotavljanje osebne odgovornosti vsakega nosilca javnih funkcij in pooblastil. Avtor ugotavlja, da so bili izvedeni tudi praktični poskusi za uveljavitev procesa ugotavljanja odgovornosti v zvezni skupščini, ki pa so propadli. Iz navedenega sledi, da se s problemi odgovornosti nismo enako zavzeto ukvarjali, kot se danes, ko smo soočeni z družbeno krizo. Prav kontinuiranost procesa stalnega uveljavljanja odgovornosti zagotavlja, da to postane vsakodnevno opravilo in ne le »afeta dneva«. Permanentni procesi odgovornosti so tudi osnova za ustvarjalno reševanje stvari ter preventiva pred obračunavanjem med ljudmi.

Avtor je navedel tri oblike družbene odgovornosti in vsako posebej podrobneje proučil in ponazoril s praktičnimi primeri:

1. odgovornost za tisto, kar je storjeno,
2. odgovornost za tisto, kar ni storjeno,
3. odgovornost za javno izrečeno.

Vse tri oblike odgovornosti je avtor proučil na naslednjih področjih:

1. usklajevanje stališč in dajanje predlogov,
2. izvajanje dogovorjenega in sklenjenega,
3. kadrovanje,
4. uveljavljanje kakovostnih dejavnikov gospodarjenja,
5. uveljavljanje učinkovitega gospodarjenja z družbeno lastnino,
6. delovanje družbenopolitičnih skupnosti,
7. delovanje in medsebojni odnosi OZD.

Samoupravno sporazumevanje je osnova integracijskih procesov v naši družbi. Vendar pa morajo biti zato izpolnjeni ustrezni nujni pogoji. Zlasti so pomembni enaki pogoji gospodarjenja in medsebojni čisti računi. Vrednota solidarnosti igra pri tem pomembno vlogo, vendar le kot vir socialne

varnosti, nikakor pa ne kot vir pokrivanja vseh lastnih »nespametnosti«. V takih primerih se solidarnost spremeni v lastno nasprotje in dosega nasprotno učinke od željenih.

Samoupravno sporazumevanje nujno potrebuje objektivne informacije, ki morajo biti kakovostno obdelane. Zato lahko uspešno deluje le, če temelji na strokovnosti predlogov, ki so »nevtralni« glede na posamezne delne interese. Objektivizacija interesov kot rezultat samoupravnega dogovarjanja in sporazumevanja je možna le z uporabo znano-

sti. Po avtorjevem mnenju je eden pglavitnih problemov naše družbe uveljavljanje odgovornosti za izvajanje sklepov. Ta odgovornost ima dve vsebinski razsežnosti. Po eni strani zajema odgovornost posameznih družbenih subjektov za izvajanje skupnih odločitev, po drugi strani pa odgovornost posameznih subjektov za svoje lastne odločitve. Brez uveljavitve načela, da se skupno sprejete odločitve dosledno izvajajo, ne bo mogoče povečati učinkovitosti sistema. Preverjanje te vrste odgovornosti bi moralo biti demokratično in javno. Prav tako pa bi morali zagotoviti, da vsak posamezni družbeni subjekt sam nosi odgovornost za lastne odločitve, in preprečiti, da se »računi« pošiljajo v poravnavo širšim skupnostim. Te vrste odgovornosti nimajo zveze z vrednotami solidarnosti, ki temeljijo predvsem na načelu, da je treba, ne glede na okoliščine, vsem delom družbe zagotavljati približno enake razvojne možnosti.

Odgovornost za kadre je po avtorjevem mnenju ena od pglavitnih nalog časa. Jugoslavija ima največ rezerv prav v neizkoriščenem kadrovskem potencialu. Ne gre samo za ustrezno selekcijo in rotacijo, pač pa za sproščanje in produktivno angažiranje vseh ljudskih potencialov družbe.

Ti potenciali so nujno potrebni za uveljavljanje kakovostnih dejavnikov gospodarjenja. Le sposobni kadri so osnova, da se kakovost gospodarjenja izboljša. Za produktivnejše angažiranje kadrov je treba razviti organizacijske in motivacijske pogoje. Poleg tega pa so potrebni tudi ustrezni ekonomski mehanizmi medsebojnega primerjanja delovnih organizacij po enotno opredeljenih merilih.

Gospodarska zbornica Slovenije je že leta 1982 na osnovi lastne metodologije izdelala

primerjalno analizo gospodarjenja med istovrstnimi OZD. Rezultate je poslala v obravnavo OZD, da jim olajša presojo lastnega ekonomskega položaja in jih spodbudi k uspešnejšemu gospodarjenju.

V sklepnem delu knjige avtor obravnava teoretične vidike poslovnih procesov OZD, ki so nujno potrebni za učinkovito in uspešno gospodarjenje. V te poslovne funkcije vključuje:

1. analizo prodaje,
2. analizo proizvodnje,
3. analizo nabave,
4. analizo financ,
5. analizo kadrov,
6. analizo vpliva OZD na okolje.

Knjigo konča s sklepnim razmišljanjem, v katerem poudarja, da so bile napake, storjene v preteklosti, v veliki meri posledica neodgovornega delovanja, ki se je kazalo v napačni uporabi ali pa neuporabi strokovnih znanj in v zanemarjanju ekonomskih zakonitosti.

Do odgovornosti moramo po avtorjevem mišljenju graditi stalen odnos in ga vtakati v vsakdanje življenje tako, da ne bo »eksces«, pač pa eden od ustvarjalnih premagovanj težav.

Miroslav Odar

RADOSLAV RATKOVIĆ

## Osnovi političkih nauka

(Institut za političke studije, Beograd 1985, 314 str.)

V prvem od treh osnovnih delov oziroma tematskih sklopov knjige opisuje avtor značilnosti političnih znanosti kot relativno samostojne znanstvene veje na področju družboslovja. Po razpletu kontroverz o utemeljenosti obstoja znanosti o politiki in naštevanju razlogov za njegovo konstituiranje v samostojno vejo družbenoznanstvenega proučevanja prikaže zgodovinski razvoj političnoznanstvene misli in podrobneje – skozi presek glavnih teoretskih tokov – prikaže sodobna pojmovanja politike.

Ko avtor najprej pojasnjuje prispevek

marksizma k razvoju znanosti o politiki – izpostavi zlasti dva, po njegovem mnenju najpomembnejša vidika tega prispevka. Prvič gre za prispevek k pojmovanju narave političnega fenomena kot ene strani družbenega in zgodovinskega, kot svojevrstne realnosti s posebno strukturo in zakonitostmi, drugič pa gre za umeščanje področja političnih pojavov v celotnost družbe in odkrivanje osnovnih odnosov med te in drugimi področji družbene celote.

Ko opozarja na dejstvo, da so danes v najpomembnejša dela s področja političnih znanosti zajeti – eksplicitno ali implicitno – rezultati Marxovih odkritij, se postopno zarisuje jasno izraženo avtorjevo prepričanje, da je prav Marxovo pojmovanje družbe prolegomena za vsakršno politično znanost, tako sedanjost kot prihodnost.

V pregledu različnih interpretacij marksističnega pojmovanja politike je predstavljena, čeravno v strnjeni obliki, argumentirana kritika anarhistično-utopične in ekonomistične interpretacije. Povsem koncizno, a navzlic temu dovolj pregledno, je opravljena tudi predstavitev elitističnega toka v politični znanosti in ameriške politologije; to je avtorju uspelo z uporabo povsem ustreznih metodoloških postopkov.

Po razčiščevanju s trditvami, da gre pri politični znanosti za konstituiranje popolnoma nove znanosti, ki jih zavrne kot povsem neutemeljene, saj je politična znanost ne le stara, temveč tudi ena najstarejših znanosti na področju družboslovja, se začenja razlaga razvoja njene institucionalne baze, ki je – v nasprotju z velikimi dosežki politične znanosti v pogledu spoznavanja političnih pojavov – ostala iz različnih razlogov dolgo nerazvita. Objektivni prikaz etap v razvoju institucionalne baze političnih znanosti namenja potrebno znanstveno težo prav nastanku politoloških institucij, posebej v naši deželi.

Profesor Ratković opozarja, ko se kritično sooča z različnimi nesprejemljivimi pojmovanji predmeta političnih znanosti (politike, pojmovane kot dejavnosti ali večšine, in predmeta političnih znanosti, pojmovanega kot aspekt družbene celote), tudi na vse posledične narobne strani njihove enostranosti ter ugotavlja, da imajo največ možnosti za znanstveno sprejemljivost tista pojmovanja, ki pod predmetom znanosti o politiki razumejo določeno relativno samostojno področje družbenega življenja.